

APONTAMENTOS FOLCLÓRICOS EN TORNO AO MILLO

Xerardo Dasairas

Aínda que nos cancioneros medievais galegos xa se fala de debullar o millo, temos que considerar que este fose o chamado paínzo ou millo miúdo pois todos sabemos que o millo que coñecemos actualmente non apareceu na Galiza ata o século XVII, moito despois da chegada a América de onde procede. A importancia que o millo cobra na alimentación dos galegos fai que pronto substitúa ao maínzo e mesmo á castaña que era ata esta o alimento básico das nosas xentes. Coa posterior arribada da pataca, había ser esta quen tomase o relevo nas preferencias alimentarias. Non obstante, a presenza do millo continuaría a ser moi importante e disto dá boa fe o abondoso folclore emanado dos labores de sementeira, cava, arada, colleita, esfollada, muiñada e mesmo fornalla. De todas estes labores relacionados co millo quizais é o da esfollada ou escasulada o que maior número de cantigas e coplas tén xerado pois onde se celebraba alcanzaba o rango dunha festa semellante á dos fiadeiros.

Ademais de coplas e cantigas, o millo tamén deu lugar a numerosos refráns, adiviñas e remedios de medicina popular contra diversas enfermidades. Sen pretendemos esgotar o tema aí vai unha escolma que só pretende ser introductoria para posteriores aportacións:

Coplas e cantigas

Sementei millo miudo
No colo dunha rapaza
Deixaime marchar de aquí
Antes de que o millo naza

Este ano sementei millo
Na restreba e no nabal
Se me nace din que é sorte
Se non, non sei traballar.
Sachade ben sachadoras,
Sachade ben o meu millo
Se non queda ben sachado
¡que farei prao San Martiño!

Ata a folla do millo
sabe tamén picardía
garda o orballo da noite
para beber polo día.

Heime de ir casar aos portos
Que din que hai moito millo
Máis che vale morrer de fame
Que casar cun barrosiño

Casaime, meu pai, casaime,
entanto son rapariga,
que o millo sachado tarde
non dá pendón nen espiga.
Cando as zorreiras chían
E os carballos zoan
Sabe ben a boroa.

Teño de ir e vir ao Marco
pola colleita do millo,
teño de ir e vir ao Marco
do Marco non me despido.

Auguiña da miña fonte,
maínzo o da miña veiga,
mozas as da miña rua
campás as da miña igrexa.

Eu ben vin nacer o sol
entre as follas do millo
Eu, anque queira non podo
separarte do sentido.

Miña ama do inverno
alugai-me polo verán
para vos sachar o millo
epara comer o pan.

Alá vai, alá vai
a raposa polo millo,
ela comer, non o come,
pero vaino sacudindo.

Ti téis moita fantasía
ra, con esas plumas na montei-
o millo e máis a folla
cábenche na cabeceira.

As escrouchiñas do millo
non fan proveito a ninguén;
mandei á muller a elas,
adormeceu e non vén.

O vello perdeu á vella
entre as follas do millo
e agora anda dicindo:
“Perdín o meu agarimo”

Anque me vou, non me vou,
olliños de millo gordo,
anque me vou non me vou,
anque me vou, logo volvo.

Agora que veu o tempo
de facer as esfolladas
comeremos coas nenas
catro castañas asadas.

As esfolladas de noite
non dan proveito a ninguén:
mandei á muller a unha
e esfolláronma tamén.

Non teñas tanta fachendo
con esa túa dianteira
que o millo e mais a folla
cábenche na cabaceira.

Refráns:

Díxolle o millo á terra:

Decrúame tarde, arréndame cedo

E pagareiche o que che debo.

En maio, millo sementado, cal enxoiro, cal
mollado.

“Lavada: aos tres días nada”, díxolle o millo
á liñaza; e ela respostoulle: “Nugallón: un mes
debaixado terrón e aínda se vou ou non”.

Millo ralo na leira e non no carro.

Nen millo engrolado, nen millo queimado.

Non lle deas millo aos paxaros que xa cho comerán eles.

O millo mesto no cesto, o millo raro, na leira e non no carro.

O millo polo San Marcos (marzo), nen nado nen no saco.

O millo rascado enche a cesta e o ferrado.

O pan de millo mantén a fame na casa.

O primeiro millo é dos paxaros.

Se o millo fose pouco, mudalo dun saco nou- tro, dixo a galiña cando falou.

Adiviñas:

¿Que é unha cousiña cousa

Que caendo no río

Van homes con pancas e non a levantan

E vai unha pita e levántaa?

Remedios:

Contra o mal de aire en Verín botábanse nove bicas de millo (especie de bolos sen leva- dura) rezando por cada unha un Pai Noso e un Ave María.

Un gran de millo gardado no peto evita o mareo.

Os carozos colgados do pescozo dos cans evítanlle o moquillo.

As espigas con fillos son boas para as vacas preñadas por vez primeira.

A fariña milla é boa para a erisipela ou estri- bela da pel.

Os carbóns dos carozos ou zuros son efica- ces contra as ulceracións da pel.

Unhas boas mazarocas de millo tamén se lle deixaban antano aos cabalos dos Reis Magos.

Como diurético empréganse as cabeleiras das espigas.

